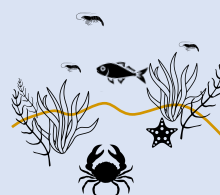
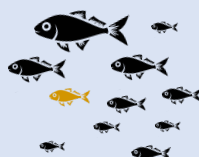
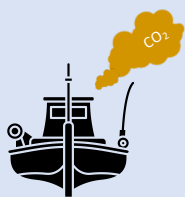

Spørgsmål du kan stille til din fisk

Indkøbsguide for bæredygtig fisk

Udarbejdet i regi af Partnerskab om Bæredygtigt Fiskeri med aktører fra hele værdikæden

11. januar 2021

Baggrund

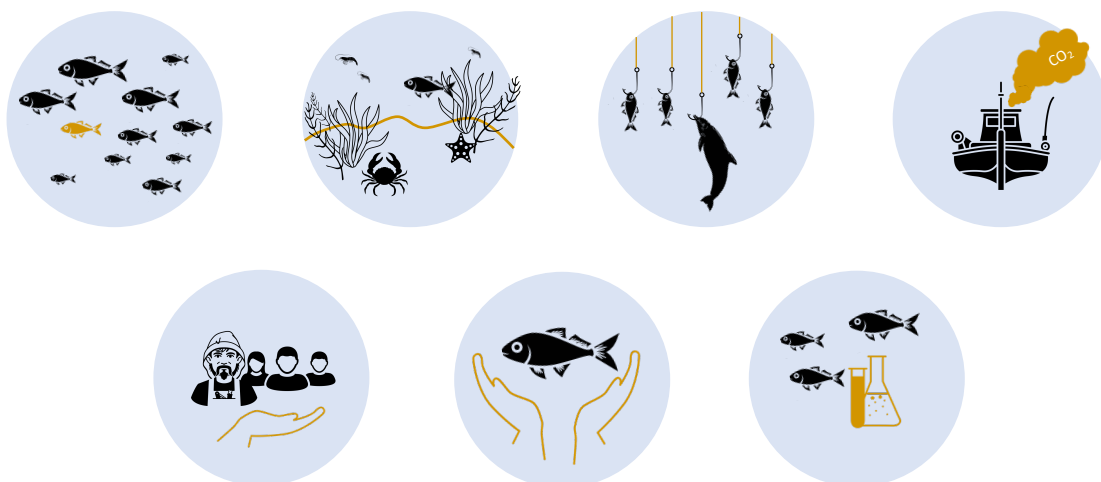
Denne guide er udarbejdet af en arbejdsgruppe under [Partnerskab om Bæredygtigt Fiskeri](#). Formålet er at skabe et overskueligt og handlingsorienteret overblik over, hvilke spørgsmål man kan stille til sin fisk - eller fiskeleverandør - for at finde ud af, om den er bæredygtig. På den måde skal guiden understøtte indkøbere og køkkenprofessionelle i at træffe et oplyst valg af fisk.

Dokumentet er resultatet af en fælles opstilling af parametre, spørgsmål og indikatorer for bæredygtig fisk, som en arbejdsgruppe under Partnerskab om Bæredygtigt Fiskeri har arbejdet med fra januar – december 2020.

Guiden er udarbejdet, fordi Partnerskabets deltagere har oplevet et konkret behov for et overblik over de forskellige emner inden for bæredygtighed, som indkøbere kan handle ud fra i deres daglige arbejde. Guiden lægger op til, at man som indkøber eller køkkenprofessionel kan tage et oplyst valg om, hvilke forhold man vil lægge vægt på i sine indkøbskrav og/eller i dialog med sine leverandører.

Arbejdsgruppen består af repræsentanter fra værdikæden, bl.a. indkøbere og leverandører, brancheorganisationer, NGO'er og eksperter på de forskellige områder inden for bæredygtighed. Deltagerne var bestemt ikke altid enige, men de har efter bedste evner arbejdet hen imod denne fælles guide. Arbejdet blev faciliteret af Partnerskabets sekretariat, bestående af Etisk Handel Danmark og NORION. Partnerskab om Bæredygtigt Fiskeri er finansieret af Velux Fonden.

Dokumentet skal anses som 'levende', i og med at oplysninger og indsigter løbende vil ændre sig. Guiden afspejler desuden ikke de enkelte deltageres meninger, men skal betragtes som resultat af de fælles drøftelser og konklusioner i gruppen.

De syv parametre

Er fisken bæredygtig?

Det kommer helt an på, hvordan du definerer bæredygtighed i forhold til fisk! Denne guide skal hjælpe dig til at blive mere præcis og bevidst, når du efterspørger bæredygtig fisk.

Når man køber fisk, kan man nemlig vælge at lægge fokus på forskellige parametre inden for fiskeriets bæredygtighed og miljøvenlighed, hvilket er blevet stadfæstet mange gange i Partnerskab om Bæredygtigt Fiskeri.

Derfor har vi valgt at bryde bæredygtighedsbegrebet op i syv vigtige parametre, der alle har stor betydning for fiskens bæredygtighed.

Vi har opstillet spørgsmål og indikatorer inden for alle syv parametre:

- 1. Bæredygtige bestande**
- 2. Påvirkning af livet og levesteder på havbunden**
- 3. Negativ påvirkning af havpattedyr, fugle og fisk gennem bifangst**
- 4. Klimapåvirkning**
- 5. Social og kulturel bæredygtighed**
- 6. Dyrevelfærd**
- 7. Problematisk kemi**

I denne guide kan du finde en række spørgsmål og indikatorer under hver parameter, som kan hjælpe dig til at vurdere, om din fisk er bæredygtig indenfor netop denne parameter. Mange af spørgsmålene skal du stille videre til din fiskeleverandør.

Ved at stille spørgsmål og krav til din fisk, er du også med til at øge efterspørgslen – og du påvirker din fiskeleverandør til at søge viden om og opkøbe mere bæredygtig fisk.

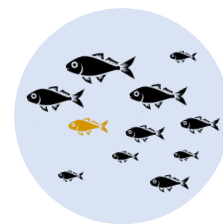
Start med at udvælge de parametre, der er vigtigst for dig og din virksomhed – så kan du altid bygge på med krav til flere parametre.

I arbejdsgruppen bag guiden har vi besluttet, primært at fokusere på de spørgsmål, der på nuværende tidspunkt findes svar på og indikatorer for.

Guiden forholder sig både til vildtfangede og opdrættede fisk.

Bemærk at indikatorerne under hvert tema ikke er rangeret efter vigtighed.

1. Bæredygtige bestande, del 1

Vilde fiskebestande skal fiskes på et niveau, som sikrer, at bestandene vil være der på ubestemt tid.

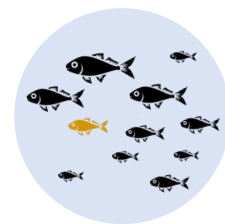
Opdrættede fisk må ikke gøre uoprettelig skade på de vilde bestande.

Spørgsmål du kan stille din fisk	Indikatorer
<p>For vildtfangede fisk Kommer fisken fra en bæredygtig bestand, som kan reproducere sig selv trods det nuværende fiskeri?</p>	<p>Indikator A Er fisken certificeret med det statslige mærke NaturSkånsom? Et af kriterierne bag det statslige mærke NaturSkånsom er, at fisken skal komme fra en sund bestand. Dette vurderes på baggrund af, om de fastsatte kvoter lever op til rådgivning fra ICES om bæredygtig fangst eller gennem rådgivning fra nationale forskningsinstitutter, hvor forskere årligt vurderer, om fiskeriet på arter i specifikke områder er bæredygtigt¹. Se mere på www.naturskansom.dk</p> <p>Indikator B Er fisken MSC-certificeret? MSC² er en international certificering for bæredygtigt fiskeri, som bl.a. tilsiger, at fiskeriet skal foregå på en måde, så det ikke fører til overfiskeri og nedfiskede bestande. Vurderingen af, om fiskerier lever op til dette, sker på baggrund af undersøgelser fra de forskellige uafhængige, regionale fiskerierorganisationer såsom ICES (International Council for the Exploration of the Sea)</p> <p>Indikator C Er fiskearten i det pågældende fangstområde markeret med den grønne eller alternativt den gule farvekode i WWF's Fiskeguide? I WWF's fiskeguide kan man se, om en specifik fiskeart fra et specifikt fangstområde fanget med et givent fangstredskab, vurderes bæredygtigt i forhold til bestand, økosystem- og havbundspåvirkning. Nogle bestande, fx skrubbe og hornfisk, som ikke fiskes ret meget af danske fiskere, har ikke en fuld ICES-vurdering, men vurderes at være inden for sunde grænser, hvorfor de markeres gule i fiskeguiden. WWF's fiskeguide bygger på bæredygtighedsvurderinger af de enkelte fiskerier ud fra en systematisk tilgang og med anvendelse af de seneste tilgængelige videnskabelige data fra nationale og internationale fiskeri-rådgivningsinstitutioner, som kigger på den enkelte fiskebestands biologi, miljøets påvirkning af fiskeriet samt forvaltningen af fiskeriet.</p> <p>Indikator D Hvis fisken er en tun, er den da vurderet til at komme fra en bæredygtig bestand ifølge International Seafood Sustainability Foundation ISSF? ISSF er en international organisation, der arbejder for bevarelsen af tun, gennem et bæredygtigt fiskeri.</p>

¹ <https://fiskeristyrelsen.dk/media/12300/2020-10-15-vejledning-maerkningsordning-for-kystnaert-og-skaansomt-fanget-fisk.pdf>

² <https://www.msc.org/dk>

1. Bæredygtige bestande, del 2

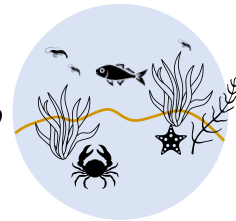

Vilde fiskebestande skal fiskes på et niveau, som sikrer, at bestandene vil være der på ubestemt tid.

Opdrættede fisk må ikke gøre uoprettelig skade på de vilde bestande.

Spørgsmål du kan stille din fisk	Indikatorer
<p>For opdrættede fisk</p> <p>Udslip</p> <p>Forvaltes opdrættet, så der er minimal risiko for udslip og derved påvirkning af naturligt forekommende bestande?</p>	<p>Indikator A</p> <p>Er det en problematisk art?</p> <p>En problematisk art er en hjemmehørende eller invasiv art, der ved udslip kan formere sig i naturen eller blande sig genetisk med den naturlige bestand i det land, den er opdrættet i (fx laks i Norge eller Nordamerika).</p> <p>En art, der ikke kan formere sig ved evt. udslip, udgør mindre skade på det omkringliggende økosystem og dets bestande (fx regnbueørred i DK).</p> <p>Indikator B</p> <p>Er fisken opdrættet i Danmark, økologisk eller ASC-certificeret?</p> <p>Hvis ovenstående er tilfældet, forvaltes opdrættet efter principper om minimalt udslip. Ved ASC er der yderligere krav om, at et opdrætsanlæg skal have en godkendt plan og procedure for at forhindre udslip.</p> <p>OBS: Alt opdræt i DK har væsentlige krav i forhold til at reducere udslip både fra havbrug, dambrug mm.</p>

2. Påvirkning af livet og levesteder på havbunden, del 1

Fiskeriet på **vildtfanget fisk** skal have lav påvirkning af havbunden og de dyr og planter, der lever her. Omfanget af påvirkning af havbundens dyre- og planteliv afhænger af fangstredskabet, bundforholdene og livet på havbunden, der fiskes på.

Fiskeopdræt må ikke have en væsentlig påvirkning på omgivende havnatur og vandmiljø. Det kræver minimalt udslip af fisk og minimal forurening forårsaget af medicinrester, foder og fækalier fra opdrættet.

Spørgsmål du kan stille din fisk	Indikatorer
<p>For vildtfangede fisk</p> <p>Påvirkning af havbund og havnatur</p> <p>Har fiskeriet haft negativ påvirkning af havbundens dyr og planter - og deres levesteder?</p>	<p>Indikator A</p> <p>Er fisken certificeret med statens mærke for skånsomt fanget fisk, NaturSkånsom? Et af kriterierne bag det statslige mærke NaturSkånsom er, at fisken skal være fanget med skånsomme redskaber med minimal påvirkning af havbunden.</p> <p>Indikator B</p> <p>Er fisken i det givne område med det givne fangstredskab markeret med den grønne eller gule farvekode i WWF's Fiskeguide?</p> <p>I WWF's fiskeguide kan man se, om en specifik fiskeart fra et specifikt fangstområde fanget med et givent fangstredskab vurderes bæredygtigt i forhold til bestand, bifangst, økosystem- og havbundspåvirkning. Hvis et fiskeri har en meget negativ påvirkning af havbundens natur og levesteder, vil det blive markeret rødt i WWF's fiskeguide.</p> <p>WWF's fiskeguide bygger på bæredygtighedsvurderinger af de enkelte fiskerier på baggrund af de seneste tilgængelige videnskabelige data fra nationale og internationale fiskerirådgivningsinstitutioner, som kigger på den enkelte fiskebestands biologi, miljøets påvirkning af fiskeriet samt forvaltningen af fiskeriet.</p> <p>Indikator C</p> <p>Er fisken fanget med skånsomme, ikke bundskrabende/ bundslæbende, redskaber? (fx garn, liner, traditionel snurrevod, pelagisk trawl, bundgarn, tejner, snurpenot eller tilsvarende). Det er et krav, at information om fangstredskabet følger fisken og fremgår på etiketten.</p> <p>Fiskeri efter pelagisk fisk som sild og makrel undgår helt at påvirke havbunden. Det pelagiske fiskeri med pelagisk trawl eller snurpenot oppe i vandsøjlen på åbent hav, som varer over 2 fangstdøgn, kan ikke certificeres med mærket NaturSkånsom, fordi der ikke er tale om kystfisker med et lille fartøj, men fiskeriet vurderes at være skånsomt over for havbundens dyr og planter, da det ikke har berøring med havbunden.</p> <p>Bundslæbende/bundskrabende redskaber har en umiddelbar påvirkning af havbunden og kan ødelægge levesteder for dyr og planter. Derfor er en god indikator for påvirkning af havbunden selve fangstredskabet; se oversigten over fangstredskabers bundpåvirkning i Miljøskånsomhed og økologisk bæredygtighed i dansk fiskeri, 2014, DTU Aqua.</p> <p>Indikator D:</p> <p>Er fisken certificeret med MSC? - Kombiner eventuelt denne indikator med et krav om skånsomme fangstredskaber eller WWF's fiskeguide for at undgå direkte påvirkning af havbundens natur fra bundslæbende redskaber.</p> <p>MSC certificeringen sker efter et princip om, at et fiskeri ikke må gøre alvorlig eller irreversibel skade på et økosystem. Dette baseres på en vurdering af, om økosystemet ville være i stand til at genoprette sig selv til min. 80% af, hvad det var før, hvis fiskeriet ophørte inden for 5-20 år. Som følge deraf forholder MSC-certificeringen sig ikke til den direkte påvirkning fra et redskab på havbundens natur, men laver en vurdering af de langvarige konsekvenser. Derfor tillader MSC forskellige former for bundslæbende redskaber, der påvirker liv og levesteder på havbunden³. Af den grund kan det være hensigtsmæssigt at kombinere med indikator B eller C.</p>

³ https://www.msc.org/docs/default-source/default-document-library/for-business/program-documents/fisheries-program-documents/fisheries_standard_v2-0.pdf side 32

2. Påvirkning af livet og levesteder på havbunden, del 2

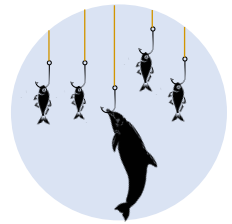

Fiskeriet på **vildtfanget fisk** skal have lav påvirkning af havbunden og de dyr og planter, der lever her. Omfanget af påvirkning af havbundens dyre- og planteliv afhænger af fangstredskabet, bundforholdene og livet på havbunden, der fiskes på.

Fiskeopdræt må ikke have en væsentlig påvirkning på omgivende havnatur og vandmiljø. Det kræver minimalt udslip af fisk og minimal forurening forårsaget af medicinrester, foder og fækalier fra opdrættet.

Spørgsmål du kan stille din fisk	Indikatorer
<p>For opdrættede fisk</p> <p>Forurening og påvirkning af havnaturen fra opdræt</p> <p>Påvirker udledninger fra opdrættet det omkringliggende hav- og vandmiljø minimalt, og er risikoen for udslip reduceret?</p> <p>Udledninger kan fx være foderrester, fækalier, medicinrester og hjælpestoffer.</p>	<p>Indikator A</p> <p>Er fisken Ø-mærket eller ASC-certificeret?</p> <p>ASC er et globalt anerkendt regelsæt og en mærkningsordning, som certificerer, at fiskeopdræt foregår på en ansvarlig måde. ASC-mærkningen betyder, at både fisk, arbejds- og miljøforhold har været underlagt en streng kontrol gennem hele forsyningskæden.</p> <p>Ø-mærkede opdrætsfisk kommer fra en produktionsform, der bl.a. udelader brugen GMO i fiskefoderet, minimerer anvendelsen af medicin og kemikalier i produktionen og sikrer minimering af påvirkninger på det ydre miljø.</p> <p>Indikator B</p> <p>Er fisken opdrættet i Danmark?</p> <p>Dansk opdrættet fisk skal overholde krav til næringsstoffer, medicin og hjælpestoffer, og, de af Miljøstyrelsen fastsatte vandmiljøkrav, må ikke overskrides.</p>

3. Negativ påvirkning af andre fisk, havpattedyr og fugle gennem bifangst, del 1

Fiskeriet på en specifik fiskeart bør ikke forårsage uoprettelig skade på andre arter; hverken fisk, havpattedyr eller fugle.

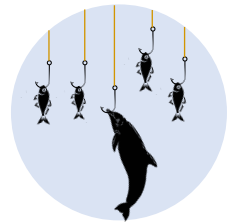
Bifangst betyder, at andre fisk eller dyr end den slags fisk, man fisker efter, bliver fanget. Risikoen for bifangst af truede arter afhænger bl.a. af hvilket fangstredskab, der benyttes, samt hvor der fiskes.

Der er i dag ikke nogen certificeringer eller indikatorer, der entydigt kan sikre, at fiskeriet ikke gør skade på truede arter af fisk, havpattedyr og fugle. Alle fiskere arbejder på at reducere uønsket bifangst - men enkelte certificeringer og fangstredskaber kan tilvælges for at støtte fiskerier, der med sikkerhed arbejder med feltet.

Spørgsmål du kan stille din fisk	Indikatorer
<p>For vilddfangede fisk Bifangst af truede fisk, havpattedyr og fugle Er fiskeriet reguleret og kontrolleret i forhold til bifangst af truede arter af fisk, havpattedyr og fugle?</p>	<p>Indikator A Er fisken MSC certificeret? I forbindelse med tildelingen af en MSC-certificering laves der en vurdering af mængden af truede og beskyttede arter, der fanges ved det enkelte fiskeri. Det har afgørende betydning for, om fiskeriet får tildelt certificeringen. Hvis et fiskeri får certificering på trods af bifangster, laves der en individuel plan for mindske bifangsten. Ydermere er der krav om indberetning af bifangst af truede arter som havpattedyr, fugle og fisk.</p> <p>Note: der er uenighed blandt fagfolk om, hvor velegnet MSC certificering er til at reducere bifangst af fisk.</p> <p>Indikator B Er fisken markeret med den grønne eller gule farvekode i WWF's Fiskeguide? I WWF's fiskeguide kan man undersøge, om en specifik fiskeart, fra et specifikt fangstområde, fanget med et givent fangstredskab, vurderes bæredygtig i forhold til bestand, bifangst, økosystem- og havbundpåvirkning. Ud fra hver fiskeart beskrives det, hvordan forskellige fiskerier kan forårsage bifangst af eksempelvis truede havpattedyr eller fiskearter, med lave bestandsvurderinger. WWF's fiskeguide bygger på bæredygtighedsvurderinger af de enkelte fiskerier ud fra de seneste tilgængelige videnskabelige data fra nationale og internationale fiskerirådgivningsinstitutioner, som kigger på den enkelte fiskebestands biologi, miljøets påvirkning af fiskeriet samt forvaltningen af fiskeriet .</p>

3. Negativ påvirkning af andre fisk, havpattedyr og fugle gennem bifangst, del 2

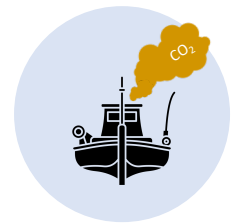
Fiskeriet på en specifik fiskeart bør ikke forårsage uoprettelig skade på andre arter; hverken fisk, havpattedyr eller fugle.

Bifangst betyder, at andre fisk eller dyr end den slags fisk man fisker efter, bliver fanget. Risikoen for bifangst af truede arter afhænger bl.a. af hvilket fangstredskab, der benyttes, samt hvor der fiskes.

Der er i dag ikke nogen certificeringer eller indikatorer, der entydigt kan sikre, at fiskeriet ikke gør skade på truede arter af fisk, havpattedyr og fugle. Alle fiskere arbejder på at reducere uønsket bifangst - men enkelte certificeringer og fangstredskaber kan tilvælges for at støtte fiskerier, der med sikkerhed arbejder med feltet.

Spørgsmål du kan stille din fisk	Indikatorer
<p>For vildtfangede fisk Er der anvendt selektive fiskeredskaber med høj overlevelse af bifangede fisk og små fisk (de såkaldte 'undermålere')?</p>	<p>Indikator A Er der anvendt redskaber med høj overlevelse af bifangede fisk såsom garn, liner og traditionel snurrevod, eller er fisken certificeret med det statslige mærke NaturSkånsom? Ved anvendelse af skånsomme kystredskaber, reduceres risikoen for bifangst af fiskearter (truede såvel som små fisk) generelt, fordi redskaberne er meget selektive og skånsomme over for fiskene. Garnfiskere er af den grund også undtaget EU's forbud mod at smide bifangst tilbage i vandet i nogle fiskerier, fordi bifangede fisk fra disse fiskerier vurderes at overleve. Se DTU AQUA: oversigten i 'Miljøskånsomhed og økologisk bæredygtighed i dansk fiskeri', 2014.⁴</p>
<p>For vildtfangede fisk Minimerer jeg madspild ved at købe denne fisk?</p>	<p>Indikator/råd Efterspørg mindre kendte ikke-truede fiskearter som skrubbe hos din fiskehandler, eller fiskearter, der kan være fanget som bifangst og kan være svære at afsætte. Det kan eksempelvis være ising eller knurhane.</p>
<p>Ved opdrættet fisk Er fisken opdrættet med tilstrækkelige tiltag imod bifangst af fugle, fisk og havpattedyr?</p>	<p>Indikator A Er det dansk opdræt? Dansk lovgivning har krav om regelmæssig vurdering af påvirkning af truede arter for opdrætsanlæg på land og til havs.</p> <p>Indikator B - Er fisken Ø-mærket, ASC eller GLOBALG.A.P certificeret? De forskellige standarder har krav om vurdering af påvirkningen af andre arter fx fugle og rovdyr samt vurdering af påvirkning af beskyttede arter.</p>

⁴Link til rapport: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj2q4a5-43sAhUssKQKHbRrCEsQFjAAegQIBxAB&url=https%3A%2F%2Fwww.aqua.dtu.dk%2F-%2Fmedia%2FInstitutter%2FAqua%2FPublikationer%2FForskingsrapporter_251_300%2F279-2014_Miljoeskaansomhed-og-oekologisk-baeredygtighed-i-dansk-fiskeri.ashx%3Fla%3Dda%26hash%3DC2476062035BF6D6BFBFF023F6F006127CC15FD9&usq=AOvVaw1mGO2jDf7FNuYAhc5InVYB

4. Klimapåvirkning, del 1

Fangsten og produktionen af fisk skal have lavest mulig påvirkning af klimaet.

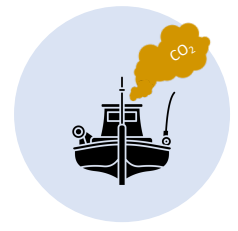
Klimapåvirkningen opgøres som CO₂ udledning i forhold til den mængde fisk, der fanges.

Fiskeriet påvirker klimaet. For vildtfanget fisk afhænger klimabelastningen i høj grad af fangstredskabet/fiskemetoden, brændstof og brugen af køleanlæg på fiskefartøjet. For opdrættet fisk afhænger klimabelastningen i høj grad af det foder, fiskene har fået, samt etableringen af selve anlægget.

Både for vildtfanget og opdrættet fisk ligger den største klimapåvirkning i selve fiskeriet og i opdrætsanlægget, men transport af fisken efter den er aflivet har også betydning - særligt hvis fisken fragtes med fly.

Spørgsmål du kan stille din fisk	Indikatorer
<p>For vildtfangede fisk Brændstofforbrug til havs Har fiskeriet på denne fisk et lavt brændstofforbrug pr. kg spiselig fisk, sammenlignet med andre fiskerier?</p>	<p>Indikator A Er fisken fanget med fangstredskaber med lavt CO₂ forbrug pr. fisk (pelagisk/flydetrawl, garn, liner, tejner, bundgarn, traditionel snurrevod, flyshoot). Se DTU Aqua: oversigten i 'Miljøskånsomhed og økologisk bæredygtighed i dansk fiskeri' 2014⁵.</p> <p>Indikator B Er fisken certificeret med statens mærke for skånsomt fanget fisk, NaturSkånsom? NaturSkånsom er en indirekte indikator for klimapåvirkningen, da kun kystfartøjer med skånsomme redskaber kan opnå certificeringen. Fiskeri fra både, der er over 17 meter, hvor der anvendes pelagisk trawl, snurpenot og flyshoot, som alle har et lavt CO₂-forbrug pr. landet fisk, er dog ikke en del af denne mærkningsordning, hvorfor et krav om mærket kan suppleres med generelt krav om redskaber med lavt CO₂ aftryk.</p> <p>Indikator C Lever fisken op til KRAV certificeringen (den svenske certificering for økologi)?</p>
<p>For opdrættet og vildtfanget fisk Brændstofforbrug i forbindelse med forarbejdning og fragt. Er der brugt minimalt brændstof i forbindelse med fragt af fisken fra havn til forbruger?</p>	<p>Indikator A Er fisken bragt i land og forarbejdet i samme land? og/eller Er fisken bragt i land og forarbejdet i Danmark? (Hvis nej; spørg ind til hvor fisken har været). Der er eksempler på, at fisk fanges i et land i Europa og transporteres til et andet land - såsom Kina for at blive skåret, et tredje land for at blive paneret og til sidst transporteres tilbage til et land i Europa for at blive solgt - med stort klimaaftryk til følge.</p> <p>Indikator B Er fisken fragtet med enten skib, tog eller 'Euronorm 6 lastbiler' fra fangst/producentland til Danmark? Flytransport har højere CO₂ forbrug, hvorfor dette bør undgås.</p>

⁵Link til rapport: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj2q4a5-43sAhUssKQKHbRrCEsQFjAAegQIBxAB&url=https%3A%2F%2Fwww.aqua.dtu.dk%2F-%2Fmedia%2FInstitutter%2FAqua%2FPublikationer%2FForskningsrapporter_251_300%2F279-2014_Miljoeskaansomhed-og-oeologisk-baeredygtighed-i-dansk-fiskeri.ashx%3Fla%3Dda%26hash%3DC3DC2476062035BF6D6BF6F023F6F006127CC15FD9&usg=AOvVaw1mGO2jDf7FNuYAhc5InVYB

4. Klimapåvirkning, del 2

Fangsten og produktionen af fisk skal have lavest mulig påvirkning af klimaet. Klimapåvirkningen opgøres som CO₂ udledning i forhold til den mængde fisk, der fanges.

Fiskeriet påvirker klimaet. For vildtfanget fisk afhænger klimabelastningen i høj grad af fangstredskabet/fiskemetoden, brændstof og brugen af køleanlæg på fiskefartøjet. For opdrættet fisk afhænger klimabelastningen i høj grad af det foder, fiskene har fået, samt etableringen af selve anlægget.

Både for vildtfanget og opdrættet fisk ligger den største klimapåvirkning i selve fiskeriet og i opdrætsanlægget, men transport af fisken efter den er aflivet har også betydning - særligt hvis fisken fragtes med fly.

Spørgsmål du kan stille din fisk	Indikatorer
<p>For opdrættede fisk Fiskefoder Er der valgt de mest klimavenlige alternativer til fiskefoderet?</p>	<p>Indikator A Er produktet certificeret med ASC, Global G.A.P., eller Ø-mærket? Ved køb af certificeret opdrætsfisk er der sikkerhed for, at den soja der er benyttet i foderet, er certificeret og dermed uden negativ påvirkning fra afskovning.</p> <p>Indikator/råd: Er der anvendt alternative og klimavenlige proteinkilder i foderet? Der er ingen gode indikatorer herfor, men man kan prøve at spørge efter det for at lade leverandørerne vide, at man ønsker at honorere dette på sigt.</p>
<p>For opdrættede fisk i udlandet Afskovning i forbindelse med anlæg af opdræt Er der fældet skov for at gøre plads til det opdræt, min fisk eller mine skaldyr kommer fra?</p>	<p>Indikator A Er produktet ASC-certificeret? ASC-standarden arbejder specifikt med at hjælpe opdrættere i eksempelvis Vietnam, til at drive en bæredygtig virksomhed, som ikke har medvirket til afskovning. Afskovning af mangrover er et stort problem i forbindelse med opdræt af eksempelvis rejer i flere asiatiske, latinamerikanske og sydamerikanske lande og har en markant negativ effekt på klima og biodiversitet.</p>

5. Social og kulturel bæredygtighed, del 1

Der skal sikres opretholdelse af basale menneskerettigheder samt ordentlige sociale og arbejdsmæssige forhold i hele værdikæden.

I en dansk kontekst: Opretholdelse af maritim kulturarv, der bidrager med liv, historie og økonomi.

Spørgsmål du kan stille din fisk	Indikatorer
<p>For vildtfangede og opdrættede fisk</p> <p>Sociale- og arbejdsmæssige forhold</p> <p>Er der dokumenteret ordentlige sociale- og arbejdsmæssige forhold?</p>	<p>Indikator A</p> <p>Er fisken fra et dansk fartøj eller opdrættet i Danmark?</p> <p>I Danmark har fiskere og opdrættere overenskomst og generelt gode arbejdsforhold. Ydermere føres der tilsyn af Arbejds miljøtilsynet.</p> <p>Indikator B (importeret fisk)</p> <p>Er producenten auditeret af en internationalt anerkendt tredje part, der fører kontrol med sociale og arbejdsmæssige forhold såsom: Amfori BSCI, SA8000 og SMETA? ⁶</p> <p>Indikator C (importeret opdrætsfisk)</p> <p>Er fisken ASC eller GlobalG.A.P. certificeret?</p> <p>Disse standarder inkluderer arbejdstager- og lokalsamfunds rettigheder og sikkerhed på arbejdet.</p> <p>Indikator D (importeret vildfanget fisk)</p> <p>Er fisken MSC certificeret?</p> <p>MSC standarder læner sig op ad ILO konventioner, som er den internationale arbejdsorganisation under FN. ILO har til hovedformål at udsende vejledende og juridisk bindende tekster og andre materialer, som først og fremmest skal skabe menneskeværdige forhold for arbejdstagerne. Der er i alt 185 ILO konventioner, som omfatter en række forskellige forhold, ikke mindst for særligt udsatte grupper af lønmodtagere (oprindelige folk, søfolk, børn m.fl.).</p>

⁶ Ordentlige sociale og arbejdsmæssige forhold skal forstås som forhold, der til enhver tid overholder principperne i internationalt anerkendte deklamationer såsom:

- Universal Declaration of Human Rights
- Un Guiding Principles for Business and Human Rights
- OECD Guidelines for Responsible Business Conduct
- UN Global Compact
- International Labor Organization (ILO) Conventions and Recommendations

5. Social og kulturel bæredygtighed, del 2

Der skal sikres opretholdelse af basale menneskerettigheder samt ordentlige sociale og arbejdsmæssige forhold i hele værdikæden.

I en dansk kontekst: Opretholdelse af maritim kulturarv, der bidrager med liv, historie og økonomi.

Spørgsmål du kan stille din fisk	Indikatorer
<p>For vildtfangede fisk Støtte af erhverv og kystfiskerkultur i små danske kystsamfund Er min fisk med til at sikre bevarelsen af små kystfiskersamfund i Danmark?</p>	<p>Indikator A Er fisken mærket NaturSkånsom? Dette er en indikator for dem, der gerne vil støtte det naturskånsomme og lokalt baserede kystfiskeri (inkluderer ikke små kystnære fiskeskibe, hvis de fisker med bundtrawl eller andre ikke-skånsomme redskaber)</p> <p>Indikator B Er fisken bragt i land ved en af de mindre kystfiskerhavne? (De tre største fiskerihavne i Danmark er Skagen, Hanstholm og Thyborøn)</p> <p>Note: Over de seneste 15 år er der lukket 49 fiskerihavne i Danmark, og fiskeriet er centraliseret omkring de tre store auktionsbyer. Derfor kan man, hvis man finder det relevant, gå specifikt efter at købe fisk, der kommer fra nogle af de mindre fiskerihavne for at understøtte en bevarelse af det nære kystfiskeri og arbejdspladserne her.</p>
<p>For vildtfangede og opdrættede fisk Støtte af danske arbejdspladser og dansk fiskeri og produktion Støtter jeg op om lokalt dansk fiskeri og arbejdspladser ved køb af denne fisk?</p>	<p>Indikator A Er fisken bragt i land eller opdrættet i Danmark?</p> <p>Indikator B Er fisken bearbejdet af en lokal fiskehandler/ forarbejdningsvirksomhed, der sikrer erhvervet og arbejdspladser i byen?</p>

6. Dyrevelfærd, del 1

Der bør tages etiske hensyn i forbindelse med opdræt (indespærring) og fangst (fiskens oplevelse i fangstredskabet) samt aflivning af fisk.

Generelt er man ikke kommet langt i arbejdet med at sikre fiskevelfærd hverken i Danmark eller udlandet. Derfor er nedenstående spørgsmål og indikatorer kun en begyndelse i dette arbejde, og det kan være svært at finde svarene herpå, som indkøber. Hvis man ønsker at fremme dyrevelfærd hos fisk, er det dog stadig relevant at stille spørgsmålene til leverandører, så der rejses opmærksomhed herpå.

Spørgsmål du kan stille din fisk	Indikatorer
<p>For vildtfangede fisk</p> <p>Aflivning</p> <p>Har min fisk lidt unødigt og langtrukket smerte i forbindelse med aflivning?</p>	<p>Der er ingen certificeringer, der afdækker dette, men du kan spørge til følgende for at sikre, at leverandøren har forholdt sig til den mest etiske ansvarlige aflivning:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er aflivningen øjeblikkelig eller foretaget med forudgående bedøvelse, der varer til fisken er død? - Spørg eventuelt ind til, hvor lang tid der går fra fisken kommer "på dæk" til den er bedøvet?
<p>For vildtfangede fisk</p> <p>Skader, stress og smerter i forbindelse med fangst:</p> <p>Har min fisk lidt unødigt smerte eller stress i forbindelse med fangsten?</p>	<p>Der er ingen certificeringer eller direkte indikatorer, der afdækker dette, men du kan spørge ind til følgende for at få fisk, der har været udsat for mindst mulig smerte og stress i forbindelse med fangsten:</p> <p>Ved garn-, langline eller rusefanget fisk: Er garn, liner og ruser blevet tilset for fisk minimum en gang i døgn? (med forbehold for, at vejret har tilladt det)</p> <p>Ved trawl: Er der en øvre grænse for, hvor lang tid der trækkes med trawlet, inden fangsten kommer på dæk? Bliver der taget hensyn til fisken, når den skal løftes på dæk, således at der ikke opstår lav iltkoncentration, og at fisken ikke mases eller stresses?</p>

6. Dyrevelfærd, del 2

Der bør tages etiske hensyn i forbindelse med opdræt (indespærring) og fangst (fiskens oplevelse i fangstredskabet) samt aflivning af fisk.

Generelt er man ikke kommet langt i arbejdet med at sikre fiskevelfærd hverken i Danmark eller udlandet. Derfor er nedenstående spørgsmål og indikatorer kun en begyndelse i dette arbejde, og det kan være svært at finde svarene herpå som indkøber. Hvis man ønsker at fremme dyrevelfærd hos fisk, er det dog stadig relevant at stille spørgsmålene til leverandører, så der rejses opmærksomhed herpå.

Spørgsmål du kan stille din fisk	Indikatorer
<p>For opdrættet fisk Levevilkår og dyrevelfærd Er der taget højde for fiskens levevilkår i opdrættet og stillet krav til tæthed, stimulering, medicin, sygdom, fysiske skader og ilt-tilvækst?</p>	<p>Her anses certificeringerne som minimumskrav og de bedste tilgængelige indikatorer, men der kan gøres endnu mere, for at forbedre forholdene for opdrætsfisk.</p> <p>Indikator A Er fisken Ø-mærket? Ved økologisk opdræt er der taget flest og bedst hensyn til dyrevelfærd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tæthed af fisk • Naturligt lysforhold • Bedøvelse før aflivning • Ved landbaseret opdræt: adgang til naturlig vegetation ved dele af bredden <p>Indikator B Er fisken opdrættet efter principper under ASC? Ved ASC-certificeret opdræt er der stillet krav til tæthed af bestanden i opdrættet.</p>
<p>For opdrættet fisk Kontrol og åbenhed Er data for fiskevelfærd opdateret og offentlig tilgængelige (f.eks. dødelighed, årsager til dødelighed, antal fisk der ikke er slagteegnede pga. sygdom, medicinforbrug mm.)?</p>	<p>Der er ingen direkte indikatorer, der afdækker dette, men du kan spørge ind til følgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er der offentlig tilgængelig data om dyrevelfærd f.eks. på producentens hjemmeside? - Er tilsynsrapporterne offentligt tilgængelige på producenternes hjemmeside? - Findes der uafhængige kilder med oplysninger om en bestemt type opdræt?⁷

⁷På følgende link kan man se forekomst af lakselus og sygdomme på opdrættet fisk i Norge. Man kan finde specifikke opdrætsanlæg, og også følge generelle tendenser. <https://www.barentswatch.no/fiskehelse/2020/40>

7. Problematisk kemi, del 1

Der skal ikke være sundhedsrisici forbundet med at servere og spise fisk.

For vildtfanget fisk skal du primært være opmærksom på, om fisken indeholder dioxiner eller kviksølv fra miljøforurening i havet.

For opdrættet fisk handler det om brug af medicin og hjælpestoffer, fravær af genmodificerede stoffer og farvestoffer i fisk.

Spørgsmål du kan stille din fisk	Indikatorer
<p>For vildtfangede fisk Kemi i vildtfanget fisk Er der risiko for spor af kontaminanter i min vildtfangede fisk?</p>	<p>Indikator A - Dioxin Er fisken en vildtfanget laks fra Østersøen? I så fald vil der være større risiko for ophobning af dioxin. Derfor frarådes vildtfanget laks fra Østersøen til gravide, ammende og småbørn. Vildtfanget fisk påvirkes af det miljø, fiskene lever i. Miljøforureninger som fx dioxin, kviksølv og brommerede flammehæmmere forekommer i havet og ophobes derfor primært i vilde fisk. Nogle miljøforureninger ophobes i fiskenes fedtvæv, mens andre ophobes i selve kødet (muskelvæv).</p> <p>Indikator B - Kviksølv Er fisken en tun, rokke, helleflynder, sværdfisk, sildehaj, aborre eller sandart? I så fald er der risiko for ophobning af kviksølv i fisken. Kviksølv kommer fra miljøforurening og ophobes igennem fødekæden. Derfor er det gamle vilde rovfisk, der risikerer at have et højt indhold af kviksølv. Gravide, ammende og småbørn bør være varsomme med indtag af disse arter.⁸</p>
<p>For opdrættet fisk Kemi i opdrætsfisk Er fisken opdrættet således, at der ikke kan spores medicinrester, hjælpestoffer, tungmetaller, hormonforstyrrende stoffer og anden kemi i den fisk, jeg køber?</p>	<p>Ifølge Fødevarestyrelsen er der typisk ikke problemer med problematiske stoffer i opdrættet fisk, da de lever i kort tid, og der er EU-grænseværdier for kontaminanter i foder, som skal overholdes.⁹</p> <p>Indikator A -Er fisken Ø-mærket? Ved krav om økologisk certificeret fisk stilles skrappe krav til anvendelsen af medicin, og der er krav om, at fisken er medicineret mindst muligt (den økologiske fisk må max få én medicinbehandling årligt).</p> <p>Indikator B -Er fisken dansk opdrættet? Dansk regulering tilsiger, at al medicinering af opdrætsfisk skal være kontrolleret og dyrlægeovervåget. Efter endt medicinbehandling er fisken i karantæne i 40 dage, før den kan tages op og slagtes. På denne måde er man sikret, at fisken er fri for medicinrester.</p> <p>Indikator C -Er fisken ASC certificeret? ASC har krav omkring regulering af medicin, og at der ikke må bruges stoffer der ikke er godkendt i EU, uanset hvor fisken er opdrættet.</p>

⁸https://www.foedevarestyrelsen.dk/Selvbetjening/Guides/Kend_kemien/Sider/Saadn-faar-du-mindre-uoensket-kemi-fra-mad-fra-havet.aspx

⁹På Fødevarestyrelsens hjemmeside står der: "Hvis du vil være helt sikker på at undgå medicinrester, skal du gå uden om fisk og skaldyr fra opdræt og i stedet spise vilde fisk og skaldyr fra havet. Det skal dog påpeges, at Fødevarestyrelsen kun sjældent påviser medicinrester i opdrættede fisk."

7. Problematisk kemi, del 2

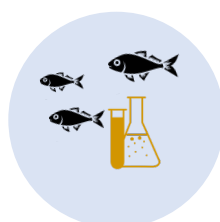
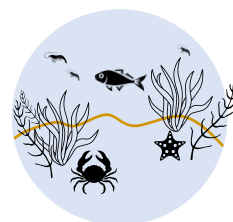
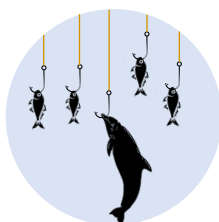
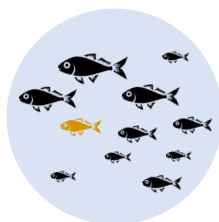
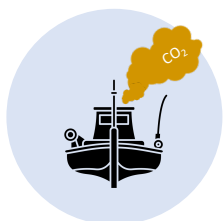
Der skal ikke være sundhedsrisici forbundet med at servere og spise fisk.

For vildtfanget fisk skal du primært være opmærksom på, om fisken indeholder dioxiner eller kviksølv fra miljøforurening i havet.

For opdrættet fisk handler det om brug af medicin og hjælpestoffer, fravær af genmodificerede stoffer og farvestoffer i fisk.

Spørgsmål du kan stille din fisk	Indikatorer
<p>For vildtfanget og opdrættet fisk</p> <p>Emballage</p> <p>Er der risiko for kontaminanter fra konserveringen eller emballagen i min fisk?</p>	<p>For både vildtfanget og opdrættet fisk er det vigtigt, at konserveringen og emballagen ikke afsmitter skadelige stoffer til fisken. Al emballage til fødevarer på det danske og europæiske marked skal leve op til de europæiske regler for fødevareremballage. Disse stiller bl.a. det krav, at der ikke må ske afsmitning af stoffer i sundhedsskadelige mængder til fødevarer (inklusive fisk). Du kan derfor stole på, at den emballage, som fisken kommer i, er sikker.</p>
<p>For vildtfanget og opdrættet fisk</p> <p>Konservering ved røgning</p> <p>Er fisken røget, og er der risiko for stort indhold af tjærestoffer (PAH)?</p>	<p>Indikator / råd:</p> <p>Der findes ikke nogen indikator, men man kan undgå store mængder eller røget fisk uden skind på.</p> <p>Direkte røgning af fisk kan give indhold af PAH, som er sundhedsskadelige tjærestoffer. Der er størst indhold i fisk røget uden skind på eller i fx torskerogn. Jo større overflade i forhold til volumen, jo højere risiko.</p>

En kærlig opfordring til et nuanceret blik på bæredygtighed...

Har du input?

Hvis du har input til guiden, så tag endelig kontakt!
Der er mulighed for løbende opdatering af guiden, så
forslag til nye indikatorer eller spørgsmål man bør stille til
sin fisk, tager vi meget gerne imod.

Henvend dig på mail til

Johanne Skibsted Holm: jsh@norion.dk

Lene Midtgaard: LM@etiskhandel.dk

